

KERKBANK

Rinus Suijkerbuijk

Inleiding

Publicaties van de Heemkundevereniging werpen soms vragen op, die de lezer(es) graag beantwoord zou willen zien. Zo mailde Addy van de Weijer een vraagje:

Ik heb van mijn vader een mooie oude bank geërfd uit de kerk van Houthem waarop de naam ingesneden staat van mijn verre voorvader en waarnaar ik vernoemd ben: "A. v.d. Wyer".

Die leefde van 1754 tot 1822. Mijn vader heeft die bank nog net, begin zestiger jaren, kunnen redden voordat hij door de pastoor (of kerkbestuur) versjacht werd aan een antiekhandelaar.

De overige banken werden wel verkocht en werden door de antiekhandelaar op de veiling aangeboden als Vlaamse kloosterstoelen uit de 17de eeuw. Hiervoor waren de banken door hen verkort.

Uiteindelijk zijn de handelaren in 1967 nog door de Rechtbank in Utrecht hiervoor veroordeeld.

Nu schrijven jullie op blz. 232 (onderaan) van het prachtige fotoboek "Houthem, Broekhem en Geulhem" dat de banken door particulieren, voor eigen gebruik, aangeschaft werden.

Nu is mijn vraag: hoe komen jullie aan deze informatie?

St. Gerlachuskerk

Over deze kerk en de inrichting daarvan is veel geschreven o.a. door Sjeng Philippens in Houthems Verleden (blz. 141 e.v.). Op 29 mei 1808 gaf Keizer Napoleon, in zijn kamp te Bayonne, toestemming aan de echtelieden Schoenmaeckers-Sleijpen voor de schenking van de voormalige kloosterkerk aan de gemeente Houthem. De schenking vond plaats te Houthem op 30 augustus 1808 en werd in ontvangst genomen door Daniel Geuskens, de adjunct burgemeester.

De kerk was echter al vóór 1808 in gebruik genomen. Op 21 november 1803 was al een nieuw tabernakel ingewijd door pastoor Thomas Hermans, in aan-

wezigheid van pastoors van o.a. Meerssen, Valkenburg en kanunnik Ernest de Sauveur. Pas in 1806 worden kerkelijke diensten vermeld.

Het grootste probleem was echter dat er geen geld beschikbaar was om banken aan te schaffen. Daarom werd op 4 november 1808 bekend gemaakt dat alle families een bank op eigen kosten konden laten plaatsen. Vele jaren gaf deze onduidelijke bepaling aanleiding tot twist en tweedracht en leidde dikwijls tot schandalen in de kerk, zelfs tijdens de kerkdiensten.

Menigeen zette wel eens een bedelaar of dronkaard in de bank, indien de eigenaar zelf afwezig was. Ook werden er mensen hardhandig uit de bank geduwd tot op de stenen vloer, de staanplaatsen in het midden van de kerk.

Naast de 21 banken die in 1826 geplaatst waren, werden in 1866 nog negen stoelen bijgezet bestemd voor [o.a. baron van Oldeneel].

In 1871 waren er 34 stoelen.

In 1869 kwamen er twee nieuwe zijaltaren en werd de relikwieënkist naar het rechtse zijaltaar verplaatst.

De heer Cuijpers [hotelhouder] kreeg in 1887 vier stoelen voor zijn logés.

Kort voor haar overlijden op 5 april 1909 had mevrouw Corneli drie zeer mooie eiken leunstoelen geschonken bestemd voor het koor. Gemaakt in Luik volgens het model aanwezig in de kerk van de H. Dionysius aldaar en bekleed met rood damast.

1916 .. De muur onder het oksaal [dat de vroegere bidkapel van de Norbertinessen afsloot] werd afgebroken; de ruimte werd opgevuld met een biechtstoel en "doopkapel". In maart 1934 veranderde de aanblik van het kerkinterieur door plaatsing van nieuwe kerkbanken. Zij werden volgens ontwerp en tekening van architect Boosten vervaardigd in de stoommeubelfabriek van Leon Wagemans en zonen.⁽¹⁾

Interieur der kerk van S. Gerlachus te Houthem

En er volgen nog meerdere changementen van kerkinrichting en meubilair, resulterend op 31 december 1946 in 61 zit- en knielbanken + 14 kinderbankjes en 39 stoelen ter verhuring.

De immer voortgaande restauraties (onderhoud) en herinrichtingen van de Gerlachuskerk hebben er laatstelijk in 2008 toe geleid dat de bijna 75 jaar oude banken vervangen werden. Door de nog veel oudere, beter bij de kerk passende kerkbanken, afkomstig uit de Sint-Christoffelkathedraal in Roermond. Daar waren deze fraaie banken "boventallig" geworden door een teruglopend kerkbezoek.

De banken, editie 1934, zijn deels hergebruikt om de nieuwe stoelen te maken, die voor het praalgraf en op het priesterkoor staan. Ook gebruikt voor ander meubelwerk in en om de kerk werd een herhaling van de "bankenhistorie uit 1956" uitgesloten.

De oorspronkelijke kerkbanken

Deze werden ingevolge een reglement van 4 november 1808 (op gezegeld papier der Franse republiek) van de kerkmeesters van Houthem, de heren H. Jacobs, W. Geuskens en T. Crijns, geplaatst door parochianen. Het uniforme model werd door pastoor en kerkmeesters bepaald. Later ontstonden problemen over de bepaling:

7^e. Dat niemand in het vervolg hetzij door overlijden of verhuizing zijne bank uit de Kerk zal mogen wegneemen maar dat dezelve in de Kerk zal moeten verblijven doch zal het aan de eigenaars der banken vrij staan dezelve alsdan aan eenen ander parochiaan te verkoopen of te schenken.

De pastoors Eijcken en Beckers hebben de meeste last gehad van de disputen over de gebruiksrechten van deze banken, voornamelijk met de grootste grondeigenaren in de gemeente Houthem. In een nota over deze misstanden schreef pastoor Beckers⁽²⁾ :

..... twist en tweedracht onder de familien, en zeer dikwijls geeven zij oorzaak tot disputen en schandalen in de Kerk, tot zelfs onder de goddelijke diensten. De inwoners verkochten, verhuurden, vermaakten, betwisten en beschikten als eigenaars en over bank en over de plaats waarop in de Kerk de bank stond. Zelfs weldoeners der Kerk werden door de gelukkige bezitters die voor het genot der bank geen penning aan de Kerk betaalden, van den houten floor uit de banken onbarmhartig op de steenen verdrongen.

Omdat het reglement geheel onwettig was, immers de kerkmeesters konden niet over de kerkruimte beschikken (was gemeente-eigendom en dus openbare ruimte) ontwierpen de pastoor en kapelaan een nieuw reglement, dat echter door de kerkmeesters, die zelf bezitters van banken waren, niet aangenomen en niet volgehouden werd. Zo bleven de zaken zoals zij waren.

In het jaar 1874 vertrok de familie Schoenmaeckers-Tonnaer, die een bank bezat naast de preekstoel, uit de parochie en laaide de "bankkwestie" weer op. Na lang onderhandelen werd overeenstemming bereikt zodat deze bank door

de Kerk verhuurd kon worden voor 17 gulden per jaar aan Baron de Heusch, de huurder van het huis Schoenmaeckers.

Overdracht kerkgebouw in 1902

Tijdens een openbare gemeenteraadsvergadering op 28 maart 1902 wordt het besluit genomen het kerkgebouw aan het Kerkbestuur te schenken onder overwegingen:

*dat krachtens akte van schenking dd. 30 augustus 1808 het Roomsche Katholiek kerkgebouw door J.M. Schoenmaeckers in eigendom aan de gemeente is overgedragen onder beding en last dit gebouw voortdurend aan den RK. eredienst in gebruik te geven;
dat de gemeente nooit enig geldelijk voordeel daaruit heeft genoten, noch ooit het kerkgebouw in beheer heeft gehad;
dat indien onverhoopt het kerkbestuur in gebreke zou blijven de nodige herstellingen uit te voeren, zulks ten laste van de gemeente zou komen, iets dat de financiële draagkracht der gemeente te boven zou gaan.*

De volle eigendom van het kerkgebouw wordt aan het Kerkbestuur geschonken, onder bedingen dat alle kosten van deze schenking ten laste der Kerk komen en het kerkgebouw steeds haar bestemming behoudt.

Parochiële reglementen voor verpachting van zitplaatsen ⁽³⁾

De Gerlachusparochie verpachtte het recht op het gebruik van een kerkbank of kerkstoel van oudsher, maar vroeg in 1933 Mr. Paulussen Sr. om een advies terzake. De kwestie van de eigendom van de banken uit 1808 speelde blijkbaar nog steeds.

Ingaande 1 januari 1929 was het Algemeen Reglement voor de Parochiële Kerkbesturen in werking getreden, waardoor het Kerkbestuur vanaf die datum vrijelijk kon beschikken over **alle** kerkbanken en zitplaatsen en geen rekening meer behoefde te houden met vermeende rechten. Het is van niets en van niemand afhankelijk en heeft de kerk in vollen eigendom te zijner beschikking, is dan de conclusie.

De jaarlijkse betalingen werden in het begin van het jaar door leden van het kerkbestuur in ontvangst genomen, in mijn herinnering o.a. door Dré Knols in de benedenzaal van het parochiehuis. De tarieven en wijzigingen daarvan vallen buiten dit artikel.

Verplaatsingen der oorspronkelijke banken

Zoals in ieder gebouw, woning, hotel, raadhuis, kantoor enz. volgt ook een kerkgebouw de mode en wijzigende inzichten van het tijdsverloop. Als in 1934 nieuwe kerkbanken worden geplaatst, verdwijnen veel bidstoelen en oude banken uit de kerk. Een aantal vinden nog geruime tijd een plaats onder het oksaal, waar voorheen o.a. de bidkapel van de oorspronkelijke kloosterbewoonsters was gelegen. Tijdens de missen veelvuldig gebruikt door lieden die geen vaste plaats gehuurd hadden en door "laatkomers". Ook bij de ouderen zullen deze banken bekend (hard) voorkomen. Vlak bij de biecht-

stoelen werden de leerlingen van de lagere school van Houthem daar gestationeerd om hun zonden te overdenken en bij pastoor Riga op te biechten. De goede man moet bedacht hebben dat alle suikerpotten in het dorp werden leeg gesnoept en hij daarom altijd zijn koffie zwart moest drinken.

Of het kwam doordat het biechtsacrament minder in zwang kwam en de oude banken dus definitief uit de kerk konden verdwijnen, of was de volgorde anders, in ieder geval moesten de oude banken de kerk uit. Tijdens de zoveelste kerkrestauratie verdwenen ze, onder het regime van pastoor Castermans, in opslag achter de pastorie. En bij toeval ontdekt door Jef van de Weijer werd de door zijn voorvader gemerkte bank, van de ondergang, sloop/brandhout? gered, en omgetoverd tot een persoonlijk erfgoed.

En de overige banken?

Bankenexit

De geschiedenis van de afgedankte banken is, door gebrek aan parochiële documenten en verantwoording, niet exact te reconstrueren. De laatste opmerking hierover is te vinden in de notulen van de kerkbestuurvergadering van 24 september 1956⁽⁴⁾ (grotendeels gewijd aan de restauratie van het orgel, uitbreiding kerkhof, bouw van nieuwe school, afbraak boerderij J. Schoenmaekers, defecte raambogen, herstel kerkplafond enz.):

Besloten wordt, om de oude kerkbanken, welke onder het oksaal hebben gestaan te verkopen. Van een eerder plan om hiervan hallbankjes te laten vervaardigen voor de verkoop wordt afgezien. De voorzitter [pastoor Castermans] deelt dienaangaande nog mede, dat hij enige gegadigden heeft voor een bank. De overige zal hij trachten gezamenlijk te verkopen.

Kunstveiling 1 juni 1965

In kasteel Genhoes te Oud-Valkenburg hebben de (oudere) gebroeders Krijnen een antiekhandel, waarbij ze in de bijgebouwen machines en materiaal ter beschikking hebben om antieke spullen te restaureren (en sommigen bewerken zelfs te maken). De eigenaar van kasteel Genhoes wil de gebouwen vrij en onverhuurd krijgen en de gebroeders Krijnen moeten vertrekken en laten hun overvloedige handelsvoorraad veilen. Daartoe wordt een lijvige catalogus gedrukt, met vele afbeeldingen en wervende teksten. Onder meer worden daarin een twaalfstal Vlaamse, eind 17de-eeuwse eikenhouten kloosterstoelen met gebogen armleggers geafficheerd, waarbij de balustervormige poten door regels verbonden zijn.

Een neef, die zijn ooms, als 16-jarige enkele maanden bij hun werkzaamheden had geassisteerd, heeft moeite met de omschrijvingen in de catalogus en wil tegen oplichting waarschuwen. Daartoe neemt hij contact op met een journalist van *De Telegraaf*, die op 26 mei 1965 kopt: "17de-eeuwse" stoelen uit 1962 / NEEF BESCHULDIGT OOM VAN MEUBELVERVALSING / "antiquairs" negeerden waarschuwing.

De ooms laten het er niet bij zitten en De Tijd-Maasbode weet op 28 mei 1965 te melden: "Antiquairs klagen neef aan wegens smaad/van vervalsing beschuldigd".

De Veiling op Genhoes gaat op 1 juni gewoon door en werd niet sensationeel: neef Hans en zijn vader werden de toegang door de aanwezige politie geweigerd, zodat zij hun bewering dat men binnen 20 minuten de vervalsingen kon aantonen niet konden realiseren. De Limburger wijdde er een verslag plus een hele fotopagina aan deze antiekveiling. De 12 stoelen werden door de importeur van Japanse en Amerikaanse auto's, Louwman te Wassenaar, voor de vergaderzaal van zijn firma aangekocht voor fl. 460,-- per stuk.

Vervolg

De Telegraaf van 16 december 1967 (juridische molens malen langzaam, en dan soms nog onbegrijpelijk) meldt dat de Utrechtse rechtbank de 23-jarige kunsthedelaar Johan Krijnen, die zijn ooms P. en J. Krijnen ervan beschuldigde een aantal zgn. 17^e-eeuwse meubels te hebben vervalst, wegens smaad-schrift veroordeeld is tot fl. 150 of 15 dagen hechtenis. De officier van Justitie had weliswaar vrijspraak gevraagd en de rechtbank trekt niet in twijfel dat de beschuldigingen aan het adres van zijn ooms op waarheid berusten. De door Justitie ingestelde commissie van deskundigen, de heer Liefkes, Prof. Scheur-leer en Dr. Verburgt hadden de vervalsingen weliswaar aangetoond, maar de enige juiste weg was volgens de rechtbank geweest aangifte bij de justitie te doen en niet de beschuldigingen neerleggen in een interview met een dagblad.

De vrijspraak eisende officier van justitie had de ooms als oplichters gekwalificeerd, terwijl deskundigen inderdaad hadden aangetoond dat de meubels vervalsingen waren.

In 1970 is het dan zover dat de verdachten (74 en 70 jaar oud) door Officier van Justitie J. Ek te Maastricht voor de rechtbank te Maastricht worden gedagvaard wegens bedrog bij verkoop van antieke meubels in Oud-Valkenburg in juni 1965. Hoe de zaak voor de meervoudige strafkamer is gekomen en hoe de afloop was? Voorshands niet te vinden, maar waarschijnlijk is over deze "antiquairs", die ook al in de affaire rond de "Emmausgangers" voor fl. 300.000,- dubieus genoemd werden, wel een boek vol te schrijven (bij voorkeur door neef Hans).

Voor Addy van de Weijer resteert een halbankje met een geschiedenis en een verzameling krantenknipsels en ander documentatiemateriaal.

Bronnen

1. Houthem 1926-1940 / Fons Heijnsens, blz. 26
2. RHCL 21.257A, H. Gerlachus Houthem I inv.nr 22
3. RHCL 21.257A, H. Gerlachus Houthem I inv.nr 453
4. RHCL 21.257B, H. Gerlachus Houthem II inv.nr 15

De Holle Eik

www.deholleeik.nl / tel. 043-6044844

Café – Zaal – Terras
Evenementenaccommodatie

sfeervol & gastvrij

- feesten-
- concerten-
- recepties-
- vergaderingen-
- buffetten-
- koffietafels-

Baron de Selysstr. 4, Houthem-St.Gerlach

De Holle Eik

CAFÉ – TERRAS – ZALENCENTRUM